

"Noen ville blomster fra Jean Pauls have"

Når man leser lange og systematiske pedagogiske avhandlinger, kan man ofte stanse opp i lesningen og si til seg selv: "Ja, dette er jo i grunnen aldeles riktig, og allikevel helt ubrukkelig. Det vesentligste mangler. Hva hjelper det å kunne formulere riktigheter, når man står overfor det enkelte barn? Det umiddelbare liv i oppdragelse og undervisning krever evne til umiddelbar, skallos erfaring."

Her må den voksne ta fatt på sitt eget liv og trenge frem til de fruktbare punkter hvor det umiddelbare springer frem som kilder i orkenen.

La oss ta et slikt punkt hos Jean Paul. I sin selvbiografi forteller han oss følgende:

"Aldri glemmer jeg det som viste seg for meg da jeg stod ved fodselen av min selvbevissthet. Jeg har ennå ikke fortalt det til noe menneske, men jeg kan si både tid og sted hvor det skjedde. Jeg var et ganske lite barn. En formiddag stod jeg utenfor husdøren og så til venstre mot vedstabbelen, da plutselig det indre syn, jeg er et Jeg, får ned foran meg som en lynstråle fra himmelen og siden den tid er blitt stående og lyse: mitt Jeg hadde der for første gang sett seg selv, og for evig."

Nettopp fordi vedstabbelen og døren også er med i opplevelsen og skildringen, får det hele en slik frisk, umiddelbar glans og aroma, at man merker: Dette er sant. Dette har virkelig skjedd.

De fleste mennesker har vel slike kildepunkter i sitt liv. Ofte blir de skjult og tilgrumset av konvensjon og rutine. Men de kan graves frem. og ut fra dem kan de voksne møte barna i oppdragelse og undervisning på en umiddelbar og virkelig livsnær måte.

Jean Paul (1763-1825) er en av disse store ånder som hadde så rike opplevelseskilder i sitt eget liv at han hadde det største strev med å få litt orden i det uoverskuelige villniss som grodde frem på hans vei.

Hans personlige tragedie var at han slett ikke maktet å leve sitt liv slik at de store intensjoner også kunne komme til en harmonisk utfoldelse. - Og hele hans forfatterskap er som en meget stor, meget farverik og meget uryddig have, hvor de fleste stier er nesten helt ufremkommelige.

Men gir vi oss litt tid til allikevel å gå noen skritt inn i denne uryddige have, kan vi finne mange ville blomster, som ikke bare er sjeldne og duftende. Det er "legeurter".

Vi skal nu i det følgende ta for oss noen slike "ville blomster" fra Jean Pauls pedagogiske hovedverk "Levana".

"En verdensomseiler får ikke så meget dannelse av alle folk, som han fikk av sin barnepike."

"Hver enkelt av oss har sitt idealmenneske i seg som vi i hemmelighet fra ungdommen av prøver å virkeliggjøre. Klarest ser vi denne hellige sjeleånd i alle krefters blomstringstid, i ungdomsårene. Hvis vi bare ville ha helt klart for oss, hva vi dengang ville bli, og hvilke høyere veier og mål vi dengang så opp til med friske øyne i forhold til det vi senere ser med visnende øyne! For senere visner idealmennesket dag for dag, og mennesket faller og overveldes og blir bare "nutid", et produkt av nod og omgivelser. Bare den oppgitte beklagelse "Hva hadde jeg ikke kunnet bli!", - viser at der er eller har vært en Paradis-Adam ved siden av og for den gamle Adam."

"Hvis en musiker skriver alle musikkstykker om til samme dur eller moll, gjør han stor urett mot musikken, men ikke så stor urett som den lærer som vil behandle alle barn i samme dur."

"Barnet skal ikke oppdrages for nutiden, men for fremtiden, ja ofte til og med i motsetning til den aller nærmeste fremtid. Barnet skal være helligere enn samfunnets nutid."

"Det som bare blir oppdradd for nutiden, blir dårligere enn nutiden."

"Hvis du visste at en mørk tanke i deg selv eller en lysstrålende tanke kunne losrive seg fra din sjel og slå rot i et barn, for så i de neste femti år å virke som gift eller som legeurt, - hvor omsorgsfullt ville du ikke da passe på dine tanker. - Men vet du kanskje at dette ikke er tilfelle?"

Jean Pauls fordomsfrie og åpne sanser og hjerte lot ham se barnet i virksomhet og utvikling, og fremfor alt i det rytmisk levende pendelslag. Har barnet en stund lekt ivrig med et leketøy, slik at man kan merke hvorledes barnefantasier beliver og forgylle den mest uanseelige lille ting, så kommer også det øyeblikk hvor barnet for en stund er helt ferdig med dette. Da er det viktig at den voksne sorger for at leketoyet ikke blir liggende der "bart og nakent". Det skal gjemmes i en skuffe eller i et skap. - Med desto sterkere glede og fan-

tasikraft vil barnet i rette øyeblikk ta det frem til ny lek, hvis det har vært helt borte og usynlig i den tid hvor det ikke er med i leken. Det samme gjelder billedbøker. Når de er fremme, skal de helt være i sentrum og besjeles av fantasiens poesi. Ellers skal de ligge bortgjemt. Den likegyldige halvoppmerksomme bladring i billedbøker er like udannet og overfladisk som å grapse i sommerfuglevinger.

Og hvor viktig er det ikke å finne rytmens passelige mål og mengde.

Har barna hatt det særlig vidunderlig en skjønn og lykkelig dag, vil de jo alltid ha mer og mer og mer. - Hvor ofte faller ikke den voksne da for popularitetens fristelse å gi etter, og så gir man dem mer og mer, slik at de blir overmette og oppspilte og overtreffe. Det gode er blitt odelagt ved det skjebnesvangre "for meget". - Etter den varme dag trenger vi den kjølige natt. Med sansen for dette rytmiske pendelslag oppdager Jean Paul den blivende kraft i all poetisk fortelling. Fortvilet ryster han på hodet når han hører at der fins voksne som ikke forteller noe til barn hvis fortellingen ikke er en bestemt kunnskapsformidling eller moralbelæring.

"Hovedsaken er at vi maler en romantisk morgenrode på barnets himmel, slik at det i sin alderdom kan ha det som en dyp aftenrode. Fortell om redselsfulle, ville, men beseirete dyr, - om lange huler som forer til himmelske haver, - om å bli salig og å gjøre salig, - om store farer og enda skjønnere redninger, - om narraktige raringer. Senere, når barnet er blitt voksent og skuer inn i morgen- og aftenglansen, vil en vidunderlig fortryllelse bruse mykt frem i dem, og de vet kanskje ikke, hva det er for en fremmed eterisk verden som ånder mot dem og opplofter dem, - det er barndommens morgenluft som strømmer dem i møte."

I vår kompliserte sivilisasjon er vi nodt til å hope meget opp i oss av kunnskaper og opplysninger for å kunne orientere oss i livet. - Men det mest verdifulle i oppdragelse og undervisning er alt det som kan gro og vokse, alt det som kan forvandle seg og gavne vår utvikling som mennesker.

I et bilde uttrykker Jean Paul dette, idet han sier: Der er stor forskjell mellom et kornlager og korn som såes ut i en god åkerjord. - I kornlageret kan man ustanselig dyngge opp på det gamle. - Skal kornet gro i en åker, må det såes med omhu i passelig mengde i forhold til jorden. Hver kunnskap skal tas imot av barnet, den skal tilegnes og fordoyes, den skal "gro og vokse". - Gir man barnet "fantasistoff", må det like meget skje i sunde rasjoner. Inflasjon nedsetter alle verdier. - Mest av alt gjelder dette befalinger, beskjeder, formaninger, påminnelser, oppmuntringer og skjenneprekener. - Alt som er "for meget" av dette gjør barnet slovt og uoppmerksomt overfor neste beskjed, formaning eller oppmuntring. Den store og vanskelige kunst er her å spare og å vente slik at det rette ord i det rette øyeblikk nettopp virker som et frokorn som lever og vokser.

Fordi Jean Paul har en så høyt utviklet sans for dette voksende, spirende, dette som lever og utvikler seg, oppdager han også vesentlige sider ved det som kalles "straff" - Han hverken godtar eller forkaster straff i vanlig betydning. - Barnet har gjort noe som skader andre eller som skader det selv i dets utvikling. Hva er folgen? Smerte eller ubehag over skaden. Dette trenger barnet, og det er straffen. Helt mislykket er straffen hvis den bare vekker barnets raseri, eller hvis den bare underkuer barnet. Men, - sier Jean Paul - det aller viktigste ved en straff fullbyrdes i tiden umiddelbart etter straffen. og her gjelder det at den voksne er på vakt og kanskje uten et eneste ord følger med i det som skjer i barnet, kanskje med noen få milde ord viser barnet at tordenværet har rensset luften, eller kanskje at man ber barnet gjøre en liten tjeneste.

"Kjærlighet, " - sier Jean Paul, - "er barnets sentralild. " - At man er glad i barnet, skulle være en selvfølgelighet. Å tale til barnet om kjærlighet er noe man burde gjøre bare sjelden og med største forsiktighet, fordi inflasjon her er mer skadelig enn ellers.

Det store mål for all undervisning og oppdragelse er at barnets kjærlighet til verden vokser.

Taler man ondt eller nedsettende om andre mennesker, virker det derfor på barnet som gift. Den voksnes oppgave ved enhver kunnskapsformidling til barnet er å gi et så levende bilde av verden, dyrene, menneskene at barnet får interesse, medlidenhet og dermed også kjærlighet. Her blir nu Jean Paul poetisk begeistret:

"Er nu kjærligheten opprinnelig, liksom hjertet, en sol med storknet bark omkring, - så bryt barken, og glansvarmen stråler frem."

"Hva er egentlig barn? Det er bare vane og konvensjon og alle hverdagens små bekymringer og besværligheter som gjør at vi ikke ser den fortryllesens glans som omgir dem. Hva skal vi kalle dem? - Blomster, duggdråper, stjerner, sommerfulgler. " - Og så gjør Jean Paul et underlig tankeeksperiment. Han tenker seg plutselig alle barn fjernet fra jorden. Tenk om her faktisk bare var voksne en stund. Vi tenker oss at vi hadde glemt at der kunne finnes barn. og så kom det plutselig et barn til verden. "Da ville det, "-sier Jean Paul - "se ut som en vidunderlig fremmed engel, som ikke hadde vennet seg til vårt sprog, vår mine og luft. Det ville se

på oss taust og bestemt, men himmelsk rent som Raffaels Jesusbarn."

"Så blir da disse rene vesener daglig sendt ned fra den stumme, ukjente verden til den ville jord, og de kommer snart til slavekyster, slagmarker, fengsler, henrettelser, - og snart til blomstrende daler og til rene alpehoyder, - snart i det giftigste, snart i det helligste århundrede, - og alltid søker de, etterat de har mistet den eneste Fader, den adopterende far her nede."

Når man siterer slike ord av Jean Paul, stanser man uvilkårlig et øyeblikk og lar den tanke passere forbi, at dette vel er fullstendig malplassert i vår tids skole, i vår tids toppintellektualiserte kunnskapsskole.

Eller? Har vi kanskje bruk for litt mer av slike "legeurter"?

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1960/2

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond